

KNJIGA O TRANSVRSIZMU

Suzana Marjanić, *Cetera animantia: od etnozoologije do zooetike*, Pergamena i Znanstveni centar izvrsnosti za integrativnu bioetiku, Zagreb, 2022., 420 str.

Knjigu *Cetera animantia*, ili u prijevodu „druga živa bića“, možemo uvodno prezentirati kao metarefleksivno djelo u smislu ukazivanja na multiperspektivnost i višeslojnost studija na području etnozoologije i kritičke animalistike, što je područje znanstvenoga istraživanja Suzane Marjanić. Ujedno treba naglasiti da je djelo nastalo u sklopu projekta Hrvatske zaklade za znanost *Kulturna animalistika: interdisciplinarna polazišta i tradicijske prakse – ANIMAL*. Naime, što se tiče naslova, autorica pojašnjava da je Plinije Stariji u *Prirodoslovlju (Naturalis historia)* (1. st.), u sedmoj knjizi, ljude odredio kao *druge životinje: cetera animantia*. Tako Plinijeva taksonomijska kategorija *animantia* uključuje i ljude i životinje (ne-ljude). Riječi *animalia* i *animantia*, u tom jednom od prvih enciklopedijskih kompendija u povijesti europske kulture, Plinije koristi sinonimno.

Naime, knjiga *Cetera animantia: od etnozoologije do zooetike* uvodno nas upoznaje s teorijskim i praktičnim modusom poimanja životinja (ne-ljudi, engl. *non-humans*), to jest, *zooteorijskim* postavkama (tu prvu cjelinu čine četiri poglavlja) koje nam ukazuju na karakteristike i kritike disciplina poput *animalističkih studija*, odnosno *animalistike*, *animalnih studija (animal studies)*, *ljudsko-životinjskih studija (human-animal studies)*, *antrozooologije (anthrozoology)* i *antropologije životinja (anthropology of animals)*. Svaki od tih pojmova, disciplina čini dio priče o viševrсноj etnografiji i multi/inter/transdisciplinarnim pristupima koji su mahom zaživjeli u drugoj polovici 20. stoljeća, pogotovo nakon knjige *Totemizam danas* (Claude Lévi-Strauss), odnosno Singerova *Oslobođenja životinja* 1975. godine i nakon što je sociokulturna antropologinja Barbara Noske 1989. godine ukazala na antropocentričnost antropologije, što je u konačnici dovelo do *vrsnog/životinjskog obrata*. U isto vrijeme kad dolazi do pojave i utjecaja prethodno spomenutih disciplina, autorica naglašava kako su atmosferski kemičar P. J. Crutzen i biolog E. Stoermer skovali izraz *antropocen* koji bi označavao period u kojemu ljudska aktivnost utječe na geološku budućnost Zemlje. Zasigurno ne slučajno, Suzana Marjanić započinje sljedeće poglavlje, u

toj prvoj cjelini, s prikazom i razgovorima o hrvatskom pokretu za prava životinja, o stanju 2000-tih, zaključujući da je postojala svojevrsna partikularizacija takve vrste aktivizma u Hrvatskoj, no svakako poziva na *miroljubivu i aktivnu koegzistenciju* i ujedinjenje svih aktivista u svrhu postizanja veće vidljivosti prava životinja. Time možemo zaključiti da autorica objedinjuje i teoriju i praksu, ali u duhu postmoderne kritike i analize primjećuje kapitalistički diskurs i njegovo formiranje društveno dominantnog „znanja i činjenica“ o globalnom zatopljenju, kako bi ukazala na zataškavanja o klimi u korist materijalnog interesa, ali i dala brojne primjere ekocida i zoocida (na primjer: utjecaj stočarstva na ekoravnotežu).

Druga cjelina *Zoo-duša* (koja objedinjuje tri poglavlja) posvećena je proučavanju *zoopsihonavigacije* - „... drugotvorenje duše prilikom privremene smrti nadnaravnih osoba i mitskih bića, što se može imenovati katalepsijom, kataleptičnim transom (razdvajanje duše od tijela)“ ili animalizaciji duše i pregledu teološko-filozofskog utjecaja na negativnokvalitetno određenje životinjske duše, iako etimološki ironično u ovom kontekstu, zbog bliske poveznice riječi *anima* (duša) i *animalia* (životinjsko carstvo). Prijelaz prema negativnokvalitativnom određenju da životinje navodno ne posjeduju dušu dogodio se u 14. stoljeću. S obzirom na to da se aristotelovski princip prema kojemu i životinje imaju dušu (i to dva modusa) oko 14. stoljeća počeo negirati, životinje se postupno izostavljaju iz teoloških rasprava. Uvodnim dijelom ove druge cjeline autorica prvo teoretski povezuje zoopsihonavigaciju s vještičarstvom i šamanizmom, a kasnije nastoji dati primjer o vještičjim zoopsihonavigacijama (zoometempsihozu, zometamorfozu i jahanje/letovi na životinjskim vozilima) kroz aspekte šamanske ekstaze u hrvatskim usmenim predajama. Nakon komparacije hrvatske i bugarske etnotradicije o postmortalnoj duši i zoomorfnom kôdu, slijedi zaključak da je specizam s vjerskom podlogom i danas prisutan (konkretno u Hrvatskoj), što je bilo vidljivo nakon zabrane božićne reklame Tele2 iz 2013. godine, zbog optužbi za blasfemiju. No, treba imati na umu da takvi vjerski obrasci nisu univerzalni, već da imamo primjere otvorenosti prema teologiji životinja poput Anglikanske Crkve, prije svega Andrewa Linzeyea, prvoga profesora animalne etike na svijetu, koja u svoju teodiceju uvodi i razmatranje o životinjskoj duši.

Treća cjelina *Mitski zoo* (koju čine četiri poglavlja koja se interpretativno odnose na predaje o grabancijašu i pozaju, morskim sirenama, vilama kao zoomorfnim mitskim kiborzima, vješticama i *morama*) popraćena je etnografskim primjerima teriomorfizama u kontekstu interpretacije mita i, prema Donni J.

Haraway, mitskih kiborga. Naravno, primjeri su popraćeni višeslojnim teoretskim analizama u svrhu ukazivanja na heterogenost značenja mita (ekonomsko, političko, eko/feminističko, arheomitološko...) ovisno o pozadini interpretatora, čime autorica doprinosi epistemološkom pluralizmu u antropologiji (životinja) i mitologiji.

Četvrta je cjelina *Transdiscipline i jedinstvo znanja: goli čovjekoliki majmun* (koja objedinjuje devet poglavlja) ujedno tematski najraznovrsnija cjelina, a počinje s poglavljem „Transrodnost (i transvrsizam) i kao utopijska projekcija“ koje upućuje na ekofeminističku i slobodarsku kritiku nejednakosti živih bića. Finalno, Marjanić aktivistički definira *transvrsizam* kao utopijsku projekciju s ciljem odbacivanja (do)sadašnjega nejednakog statusa svih živih bića i njihovih prisvajanja, te utopiju koristi kao poziv na viziju boljeg društva u budućnosti. Nadalje, poslije etnografskih i zakonskih navođenja zoofilije i bestijarija, postavlja se jasna distinkcija između interspecističke ljubavi i seksualiziranog prisvajanja i zlostavljanja životinja, čime se dolazi do još jedne problematike kojoj je potrebno aktivističko osvještavanje i djelovanje. Završno slijede cjelinske posvećene zoometaforama i prikazima statusa životinja u sklopu književne animalistike u djelima Williama Shakespearea, Miroslava Krleže, Ranka Marinkovića i J. M. Coetzeeja, o reklamnom bestijariju na odabranim primjerima, mačkoplakatima Predraga Spasojevića te o reprezentaciji zla u dokumentarnim filmovima o pravima životinja (film *Krv životinja* Georgesa Franjua i *Zemljani* Shauna Monsona). Npr. što se tiče Marinkovićeva *Kiklopa*, posljednji paragraf romana autorica ne iščitava u negativnokvalitativnom ključu kao što to neke interpretacije ističu kao navodno unižavanje ljudske egzistencije prema životinjskoj. Nakon neuspješne prijave u vojsku, kada se cinički odlučio za spašavanje humanitarne strategije, na samom kraju romana, Melkior odlazi svjesno u Zoopolis, spasiti prirodu, životinje, koje nevino stradavaju pod ljudskom glupošću rata. Posljednji paragraf romana odnosi se na ritualizacijski poljubac Z/zemlje, „vjernim, ljubavničkim poljupcem: hladna si mi, hladna“...

Izvršnim balansiranjem multi/inter/transdisciplinarnim pristupima i primjerima iz prakse svakodnevnice knjiga *Cetera animantia: od etnozooologije do zooetike* osvještava o ulozi svih živih bića u etički problematičnom kronotopu antropocena, otpadocena, kapitalocena. Zahvaljujući refleksivnim dijelovima knjige, autorica nam omogućuje aktivističko i intelektualno negiranje efemernog statusa ne-ljudskih živih bića, što ujedno podržava autorefleksivnu rekonfiguraciju etičkog djelovanja svakoj individui prema svim subjektima koji ga

okružuju. U stilu autoričnih poziva na aktivno djelovanje u svrhu ostvarenja utopijske vizije boljeg društva i budućnosti, zaključno možemo reći da bi ovo djelo trebalo, moglo biti nit vodilja svim znanstvenicima na kojima stoji moralna odgovornost preispitivanja i odbacivanja specističkih diskursa, te postavljanje inkluzivnijih istraživanja s ciljem opće dobrobiti za sva živa bića kao i njihovih prava.

Ivana NIKOLIĆ